

Стратегія національної безпеки як основа для формування механізму реалізації національних інтересів

Турченко Ольга Григорівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Право	340.114:167.4

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18377117>

Анотація. Дослідивши підходи до розуміння «стратегії національної безпеки», генезу стратегій національної безпеки України протягом років незалежності, в статті зроблені висновки, що 1) ієрархія керівних документів в сфері забезпечення національної безпеки повинна виглядати як «стратегії – доктрини – концепції – програми – плани»; 2) стратегія національної безпеки формує цілісний механізм реалізації національних інтересів, пріоритетів національної безпеки в різних сферах, забезпечуючи стабільність і стійкість держави у різних сферах життєдіяльності та є фундаментом для розробки та впровадження інших стратегічних документів з метою забезпечення комплексного підходу до гарантування безпеки та сталого розвитку держави; 3) Стратегія нацбезпеки України 2020, порівняно з попередніми, характеризується більш чітким визначенням стратегічних напрямів, комплексним розумінням потреби забезпечення безпеки через боротьбу з загрозами та небезпеками прогнозуванням, попередженням, виявленням, убезпеченням «негативних наслідків».

Ключові слова: безпека (національна, державна, інформаційна, воєнна), збройна агресія, воєнний стан, санкції, тимчасово окуповані території, стратегія, концепція, доктрина, держава, національні інтереси..

National security strategy as a basis for forming a mechanism for implementing national interests

Annotation. A component of the mechanism for ensuring national security is the development of strategic documentation in the field of national security, taking into account the real state of international relations, modern challenges and threats to national, regional and global security. During the period of independence, Ukraine has developed a large array of norms that form the legal foundations of national security; with the beginning of the armed conflict, many legislative changes were made to it, which in many cases have an emotional or political coloring; in their content, they are characterized by the lack of proper coordination both among themselves and with the relevant basic provisions on which the entire system of ensuring national security is based; and in certain cases they create discrepancies between social reality and its legal assessment. It is impossible not to point out the existing negative phenomena such as distortion of the content of regulatory and legal information in comparison with its analog text. There is also no unified approach to the hierarchy of guiding documents in the field of state policy.

¹ кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7446-1289>.

Having studied the approaches to understanding the "national security strategy", the genesis of national security strategies of Ukraine during the years of independence, the article concludes that, firstly, the hierarchy of guiding documents in the field of ensuring national security should look like "strategies - doctrines - concepts - programs - plans"; secondly, the national security strategy forms a holistic mechanism for implementing national interests, national security priorities in various areas, ensuring the stability and resilience of the state in various spheres of life and is the foundation for the development and implementation of other strategic documents in order to ensure a comprehensive approach to guaranteeing the security and sustainable development of the state; thirdly, the modern National Security Strategy of Ukraine 2020 "Human Security - Country Security", compared to previous strategies, is characterized by a clearer definition of strategic directions, a comprehensive understanding of the need to ensure security through the fight against threats and dangers by forecasting, preventing, identifying, and securing "negative consequences". The strategy became the basis for the development of subsequent planning documents in the areas of national security and defense, which determine the ways and tools for its implementation.

Keywords: security (national, state, information, military), armed aggression, martial law, sanctions, temporarily occupied territories, strategy, concept, doctrine, state, occupation, activity, national interests.

Вступ

Національна безпека держав загалом та України, зокрема, формується і реалізується сьогодні за складних умов, коли фактично нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, одночасно зростає вага як несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо), так і силових (при реалізації права на самооборону при захисті свого суверенітету, територіальної цілісності) складових її забезпечення; в умовах зростаючої кількості збройних конфліктів в світі; в умовах формування європейської наднаціональної ідентичності.

Складовою механізму забезпечення національної безпеки є розробка стратегічної документації у сфері національної безпеки з урахуванням реального стану міжнародних відносин, сучасних викликів і загроз національній, регіональній та глобальній безпеці. За період незалежності в Україні був напрацьований великий масив норм, що формують правові засади національної безпеки, з початком збройного конфлікту до нього було внесено багато законодавчих змін, які в багатьох випадках мають емоційне або політичне забарвлення; за своїм змістом характеризуються відсутністю належної узгодженості як між собою, так і з відповідними базовими положеннями, на яких базується вся система забезпечення національної безпеки; а в певних випадках створюють невідповідності між соціальною реальністю і її юридичною оцінкою. Щодо останнього В Киричком в контексті кримінального законодавства був навіть введений спеціальний термін «законодавчий вірус», що маючи форму правового припису та взаємодіючи з іншими елементами системи, визначає узаконену можливість безпідставного порушення прав людини при її застосуванні на практиці [1, с. 4].

Не можна не вказати і на наявні такі негативні явища як викривлення змісту нормативно-правової інформації в порівнянні з його аналоговим текстом (згадаємо сумнозвісний Будапештський меморандум). Доктор юридичних наук І. Корж називає це терміном «аберація» і конкретизує, що вона відбувається, наприклад, внаслідок корегування первинного тексту міжнародно-правової норми, здійснення свого роду інтерполяції в процесі імплементації її в національне законодавство [2, с. 12]) або за визначенням О. Радутного «наукове ворожіння» [3, с. 62] – вимушений метод тлумачення сучасних нормативних актів, який полягає «у відшукуванні незбагненого промислу та проявленого вищого духу в законодавчих рішеннях зібраних докупи

випадкових для певної справи людей, пояснення результатів їх нормотворчої діяльності у системному зв'язку з вже існуючими нормами, намагання власними науковими силами усунути виявлені суперечності».

Все це обумовлює актуальність дослідження та мету публікації.

До проблематики забезпечення різних складових національної безпеки України як нормативно-правовими, так і політичними засобами зверталися В. Абрамов, С. Андреев, А. Андреев, В. Антонов, О. Бандурка, О. Белов, У. Бек, О. Борисенко, О. Власюк, В. Глушков, В. Горбулін, О. Давидюк, Г. Дейубянська, А. Єрмолаєв, Я. Кондратьєв, О. Копан, О. Корнієвський, О. Косілова, М. Криштанович, М. Левицька, О. Марусяк, Р. Марутян, Ф. Медвідь, О. Мережко, Н. Нижник, М. Осьмова, В. Почепцов, Я. Пушак, Є. Романенко, В. Смолянук, Я. Тімберген, Ю. Тютюнник, М. Флейчук, В. Франчук, М. Чорна та інші.

Політичній структурі систем національної та міжнародної безпеки, викликам та загрозам національній безпеці, концептуальним засадам розробки національних стратегій присвячені праці таких українських дослідників, як: А. Баровська, О. Бігняк, А. Кузьменко, М. Кизима, В. Лагода, Н. Лікарчук, В. Ліпкан, А. Лясота, Р. Примуш, О. Решетняк, А. Семенченко, С. Сидоренко, Г. Ситник, М. Співак, В. Хаустова. Безпосередньо стратегії в політиці, в контексті технологій політичної діяльності вивчали А. Колодій, О. Колодій, Б. Кухта, П. Мироненко, А. Пойченко, Г. Почепцов, В. Тертичка, С. Халюк та інші.

Метою статті є дослідити підходи до розуміння «стратегії національної безпеки», генезу стратегій національної безпеки України протягом років незалежності.

Результати

Щодо ієрархії керівних документів в сфері державної політики єдиного підходу немає. Так, РНБОУ пропонує наступну «доктрина - концепція - стратегія - програма - план», таку ж позицію підтримують і деякі науковці (наприклад, А. Баровська, М. Кизим, О. Решетняк, В. Хаустова [4, 5]. Інші ж представники юридичних, політичних, військових наук пропонують і інші підходи. Зокрема, Г. Ситник бачить цю ієрархію як «концепція - доктрина - стратегія - програма» [6, с. 32-33]; А. Кузьменко починає її саме зі стратегії («стратегія - концепція - доктрина - програма») [7, с. 85-86]; В. Ліпкан значно спрощує перелік таких документів і виділяє «концепція - доктрина - закон» [8, с. 234]. Така позиція дослідника була актуальна на період початку 2000-х років, але не відповідає положенням сучасного чинного законодавства.

Стаття 23 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року [9] вказує, що програмні документи публічної політики («документи програмно-цільового характеру, в яких відображаються пріоритетні напрями розвитку публічної політики, визначаються та обґрунтовуються стратегічні цілі публічної політики) приймаються, видаються або укладаються у формі: 1) встановленій Конституцією України та (або) законом, зокрема загальнодержавної програми економічного, соціального розвитку; програми АРК з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля; місцевої або регіональної програми соціально-економічного та культурного розвитку; 2) доктрини, стратегії (для розроблення документів прогнозування розвитку країни, окремого виду суспільних відносин на довготривалий період та способів досягнення поставленої мети); 3) програми, плани (для розроблення послідовності реалізації заходів, необхідних для досягнення поставленої мети). Зі змісту наведеної статті можна зробити висновок, що Закон надає загальний перелік форм документів програмно-цільового характеру, але не їх ієрархію.

П. 12 статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» містить положення, що оборонне планування здійснюється шляхом розроблення відповідних концепцій, програм і планів. П. 2 ч. 4. статті 4 закріплює, що предметом цивільного

контролю є зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки і оборони. П. 4 статті 13 відносить до повноважень Президента України затвердження своїми указами стратегій, доктрин, концепцій. Ч. 3 статті 25 вказаного Закону визначає, що документами довгострокового планування (понад п'ять років) є Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма; документами середньострокового планування (до п'яти років) є програми; короткострокове планування (до трьох років) ж передбачає щорічне розроблення відповідних планів.

Враховуючи наведене, вважаємо, що ієрархія керівних документів в сфері забезпечення національної безпеки виглядає як «стратегії – доктрини – концепції – програми – плани» [10, с. 334].

У 1997 році Постановою ВРУ була затверджена Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, яка мала забезпечити «єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки; поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій, державних і відомчих програм у різних сферах національної безпеки [11]. Внесені Законом № 2171-III від 21.12.2000 року зміни до Концепції не змінили її призначення. Концепція втратила чинність на підставі Закону № 964-IV від 19.06.2003 року «Про основи національної безпеки України» [12]. Відповідно до статті 2 цього Закону передбачалась розробка і затвердження Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України як обов'язкових для виконання документів, що є основою для розробки конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки; доктрин, концепцій, стратегій і програм, якими визначали б цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва, напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України. Законом від 05.10.2017 року № 2163-VIII до переліку обов'язкових для виконання документів була включена Стратегія кібербезпеки України.

Поняття «стратегія» походить від поняття «стратег» (д.-гр. *στρατηγός* «воєначальник, полководець»; *στράτός* «військо» + *ἄγω* «вести, веду») – головнокомандувач військом давньогрецьких міст-держав. Поняття, яке до XVII-XVIII століть стосувалося виключно мілітарної сфери, в XIX і XX століттях змінило, розширило своє значення і використовується у багатьох областях.

У політичних науках зазвичай виокремлюють три підходи до бачення стратегії:

1) стратегія як абстрактна норма діяльності, стратегічне бачення, уявлення про бажаний стан суб'єкта, абстрактно-нормативне вираження напряму досягнення нової абстрактної мети спільними зусиллями представників тієї чи іншої спільноти [13, с. 55]. В економічних науках зустрічається майже аналогічне за змістом розуміння стратегії як результату, яке пов'язано з ототожненням мети та стратегії і зумовлено необхідністю встановлення конкретних орієнтирів для здійснення стратегічної діяльності, тобто стратегія розглядається як зразок, до якого прагне наблизитись організація. Хоча з позиції американських класиків менеджменту Г. Мінцберга, Б. Альстренда, Дж. Лемпела «стратегія – це не послідовність виконання запланованого, а прямо протилежне цьому, це стартова точка»; Г. Мінцберг навіть вбачає функціональну роль стратегії ширше, в п'яти напрямках, так звані «П'ять П»: 1) план, керівництво, орієнтир або напрям розвитку сьогодення в майбутнє; 2) принципи або модель поведінки; 3) позиція; 4) перспектива (бачення); 5) прийом перемоги над суперником [14, с. 12];

2) стратегія як стратегічний план дій, дорожня карта, що складається з набору керівних принципів та правил, що визначають дії та заходи, які необхідно вжити; як

комбінація запланованих дій і швидких рішень з адаптації до нових досягнень і нової диспозиції в конкурентній боротьбі [15, с. 372]. Таке розуміння стратегії характерне і для економічних наук. Наприклад, У. Глюк визначає її як «уніфікований, інтегрований і зрозумілий план, розроблений таким чином, щоб бути впевненим у досягненні цілей підприємства [16, с. 67]; М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі - як «детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей; Дж. Б. Куїнн - з наголосом на узгодженість як «план, який інтегрує головні цілі організації, її політику та дії у певне узгоджене ціле» [17, с. 134];

3) стратегія як процес, «за допомогою якого цілі зв'язуються із засобами, наміри зі здібностями, завдання з ресурсами» (Дж. Л. Джеддіс) [18, с. 28]. Як зазначає В. Тертичка, стратегія у «загальній формі» (абстрактно) пов'язує цільовий контекст і зміст способу досягнення мети, переходить від одного етапу до іншого в досягненні фінальної мети [19, с. 45]. Г. Почепцов розглядає стратегію як структурування майбутнього [20, с. 5]. Економіст Г. Гольдштейн також визначає стратегію як «систему дій і управлінських підходів, які використовуються для досягнення організаційних завдань і цілей організації» [21, с. 247].

Варто погодитися з В. Філіпповою [22, с. 440], що стратегії відображають всебічно узгоджену сукупність офіційно прийнятих позицій щодо ключових цілей та довгострокової державної стратегії у сфері гарантування безпеки особистості, суспільства і держави загалом, та з А. Семенченком [23], що вони виступають перехідним документом між державною політикою та державним управлінням, між рівнем концептуальних засад політики та виконавським (адміністративним) рівнем, на якому політичні рішення трансформуються у відповідні стратегії, програми, проекти тощо.

Перша Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» була затверджена 12 лютого 2007 року [24]. Однією з основних проблем Стратегія визначала проблему забезпечення національної єдності та соборності Української держави, виходячи з цього, були визначені передусім внутрішні пріоритети політики національної безпеки: досягнення національної єдності та консолідації суспільства, підвищення ефективності системи державного управління та місцевого самоврядування, досягнення високих соціальних стандартів, вирішення на цій основі нагальних демографічних проблем, створення безпечних умов життєдіяльності населення та прискорення реалізації судової реформи.

Серед зовнішніх викликів національній безпеці України було визначено: наявність неврегульованого конфлікту у придністровському регіоні, що безпосередньо межує з Україною; невирішеність питання щодо розмежування лінією державного кордону акваторії Чорного і Азовського морів та Керченської протоки, відсутність демаркації державного кордону України з РФ, РБ та РМ; наявність неврегульованих проблемних питань, пов'язаних із тимчасовим перебуванням Чорноморського флоту РФ на території України.

Нова редакція Стратегії 2012 року [25] виходила з того, що «неефективність гарантій безпеки, «заморожені» конфлікти біля кордонів, критична зовнішня залежність національної економіки обумовлюють уразливість України та виштовхують на периферію світової політики, у «сіру зону безпеки», хоча знов більш нагальними визнає внутрішні виклики національній безпеці.

12 січня 2015 року Указом Президента України від № 5/2015 була схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [26], якою одним з головних пріоритетів держави визначена модернізація системи національної безпеки та оборони через оновлення основних підходів до забезпечення національної безпеки держави.

Стратегія національної безпеки України 2015 року [27] приймалась вже в умовах окупації Криму Росією та конфлікту на сході України, тому особливе місце відведено вже зовнішнім загрозам національній безпеці України, серед яких: військова агресія, участь

регулярних військ, радників, інструкторів і найманців у бойових діях на території України; розвідувально-підбивна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей; тимчасова окупація території АРК і міста Севастополя тощо.

П.19 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає стратегію національної безпеки України як «документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки».

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [28] має назву «Безпека людини - безпека країни» і визначає головною ціллю державної політики національної безпеки реалізацію статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - найвища соціальна цінність в Україні»; найвищим пріоритетом – «встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону» (п. 2, 3).

Пунктом 6 Стратегії передбачається, що одним з напрямів реалізації пріоритетів національної безпеки є «продовження реалізації заходів з оборони та стримування, активного використання переговорних форматів та консолідації міжнародного тиску на Російську Федерацію як гарантії недопущення ескалації конфлікту з боку Росії, зменшення напруги та припинення Російською Федерацією збройної агресії». До того ж п. 40 до пріоритетних напрямів віднесено «посилення оборонних і безпекових спроможностей, зміцнення міжнародної підтримки України та ефективного використання міжнародної допомоги, а також збереження консолідованого міжнародного політичного, економічного та правового тиску на агресора».

Порівнюючи Стратегії національної безпеки України, М. Співак вказує, що стратегії як довгострокові документи зачіпають політичну (у контексті конституційної реформи), соціально-економічну (у контексті євроінтеграційних процесів) і воєнно-політичну (в контексті процесів євроатлантичної інтеграції) сфери та за змістовим наповненням відповідають подіям часу, розумінню національної безпеки різними інтелектуально-політичними елітами, що привело до перманентної ідеолого-політичної конкуренції та суспільно-політичних конфліктів і врешті-решт послабило національну безпеку України, посилюючи конфліктогенність суспільства [29, с. 1055].

Треба зазначити, що порівняно з попередніми Стратегія 2020 року характеризується більш чітким визначенням стратегічних напрямів, комплексним розумінням потреби забезпечення безпеки через боротьбу з загрозами та небезпеками прогнозуванням, попередженням, виявленням, убезпеченням «негативних наслідків». Стратегія також стала основою для розроблення наступних документів планування у сферах національної безпеки і оборони, що визначають шляхи та інструменти її реалізації.

Так, Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021 була затверджена Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона», відповідно до якої «воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку». Нова стратегія воєнної безпеки базується на всеохоплюючій обороні України, тобто на комплексі заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;

використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо); застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права [30].

Зазначимо, що до цього в Україні мала місце Воєнна доктрина України як «система керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їм, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів» (Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648 «Про Воєнну доктрину України» [31]. Вже через місяць Указом Президента України від 15 липня 2004 року № 800 були внесені зміни до доктрини, і остання вже тлумачиться як «сукупність керівних принципів, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави». В 2012 році знову відбувається повернення до розуміння воєнної доктрини в редакції Указу Президента від 15.06.2004 року [32]. Всі редакції Воєнної доктрини передбачали, що вона має оборонний характер.

В умовах тимчасової окупації росією АРК і міста Севастополя, «розпалювання росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права», враховуючи положення Стратегії національної безпеки України 2015 року, відбувається перегляд та уточнення Воєнної доктрини України. Бачення воєнної доктрини не змінюється, але серед можливих загроз воєнній безпеці України новою редакцією доктрини вже передбачається, зокрема «повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України з проведенням сухопутних, повітряно-космічних, морських операцій з рішучими воєнно-політичними цілями» (п. 11) [33]. До прийняття Стратегії воєнної безпеки України змін до доктрини не вносилося.

Стратегією зовнішньополітичної діяльності України, затвердженою Указом Президента України від 26.08.2021 р. №448/2021 [34], зазначається необхідність «вжиття заходів для зміцнення позиції України у регіоні, посилення її ролі як контрибутора євроатлантичної безпеки, розширення географії безпекового та економічного партнерства, активізації участі у діяльності універсальних та регіональних міжнародних організацій, заходах щодо їх реформування, створенні нових регіональних форматів міжнародної співпраці» (п. 8).

Реалізація Стратегії здійснюється з дотриманням таких принципів, як:

- стійкість та адаптивність (здатність держави і суспільства ефективно протидіяти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлювати рівновагу після криз, гнучкість у прийнятті рішень, ефективний кризовий менеджмент у сфері зовнішньої політики, інноваційність у підходах та інструментаріях). Зазначимо, що у п.10 Декларації Мадридського саміту, прийнятій главами держав і урядів НАТО учасників засідання Північноатлантичної ради в Мадриді 29 червня 2022 року, визначається, що стійкість є сферою національної відповідальності і колективної відданості, її посилення відбувається за допомогою розроблених на національному рівні цілей і планів їх досягнення на основі спільно розроблених членами Альянсу завдань;

- дотримання загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, досягнутих міжнародних домовленостей, виконання взятих на себе за міжнародними договорами та в рамках членства у міжнародних організаціях міжнародних зобов'язань;

- взаємодія і прагматизм (ефективна координація діяльності державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу, налагодження ефективної комунікації та співробітництва з іншими державами, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, недержавними акторами на основі національних інтересів з метою розв'язання конкретних зовнішньополітичних завдань; інтенсифікація економічної дипломатії для сприяння сталому розвитку економіки та зростанню добробуту громадян України);
- людиноцентричність («визнання і утвердження поваги до людського життя та гідності, прав і свобод людини як найвищих цінностей; захист, сприяння реалізації, просування прав та законних інтересів громадян України за кордоном, прав і законних інтересів закордонних українців в інших державах»).

Виділення в Стратегії 16 напрямів зовнішньополітичної діяльності, на думку Р. Марутян, свідчить про всеохоплюючий та усесторонній формат, що визначає межі та інструменти використання публічних механізмів у сфері зовнішньополітичної безпеки України [35, с. 153].

Щодо цієї складової національної безпеки, то першим документом незалежної України, який окреслював основні пріоритети та цілі зовнішньої політики України, була Постанова ВРУ «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 02 липня 1993 року. Пунктом 8 Постанови визначалось, що «Україна додержується принципу неподільності міжнародного миру і міжнародної безпеки і вважає, що загроза національній безпеці будь-якої держави становить загрозу загальній безпеці і миру у всьому світі. У своїй зовнішній політиці вона обстоює підхід «безпека для себе - через безпеку для всіх» [36]. До того ж передбачалось, що «зовнішньополітичні зусилля мають бути постійно спрямовані на те, щоб прикордонні держави утворювали навколо України надійну смугу миру і стабільності. В цьому контексті кожна прикордонна держава є стратегічним партнером України». Цікаво, що не дивлячись на зміни в світовій політиці, економіці, появу нових викликів, Постанова не змінювалась до втрати своєї чинності у зв'язку з прийняття Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 01 липня 2010 року [37].

На посилення спроможностей України щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод громадян спрямована Стратегія інформаційної безпеки [38], яка аналогічно Стратегії воєнної безпеки замінила Доктрину інформаційної безпеки України, затверджену Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України».

В затвердженій Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 Стратегії забезпечення державної безпеки [39] на період до 2025 року зазначає вже в ствердній формі, що Російська Федерація продовжує гібридну війну проти України (п. 7). До того ж п. 12 визначено, що «недостатня ефективність державних органів, непослідовність та незавершеність реформ складових сил безпеки, недосконалість механізмів правового, організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення процесу розвитку системи забезпечення державної безпеки підвищують уразливість держави до загроз і знижують ефективність заходів із протидії таким загрозам», що призводить до порушення права нашої держави на безпеку загалом.

В сучасних умовах збройної агресії проти України і після перемоги дедалі актуальнішим стає питання розробки нової стратегії національної безпеки або великої стратегії України.

Велика стратегія — це концептуальна основа для використання національними державами військових та невійськових інструментів зовнішньої політики для просування своїх основних інтересів [40, с. 3-4].

Прихильник т. зв. прогресистів та ідеї великої стратегії американський професор Джефрі Фрідман, аналізуючи велику стратегію США, виокремлює чотири формотворчі сфери чи компоненти: 1) військовий компонент – військовий потенціал, який дає можливість перемогти противника, котрий загрожує національним інтересам; 2) геополітичний компонент – мережа союзів, домовленостей і альянсів, які дозволяють стримувати потенційного ворога чи конкурента і унеможливають реалізацію ними своєї агресивної стратегії; 3) економічний компонент – глобальна система вільної торгівлі та міжнародних фінансів; 4) ціннісний (ідеологічний) компонент – порядок, що базується на певних цінностях. Так, Велика стратегія глибокого залучення, на його думку, стверджує, що американські військові можливості та зобов'язання щодо безпеки допомагають подолати міждержавну конкуренцію в безпеці; участь США в міждержавних організаціях і торговельних мережах допомагає «замкнути» інші країни в моделі співпраці, які сприяють інтересам США [41].

Як справедливо зауважує О. Мережко, в такому вигляді велика стратегія поєднує реалізм з його ключовою категорією «національні інтереси» і балансом сил на міжнародній арені, та ідеалізм у міжнародних відносинах, спрямований на міждержавне співробітництво і розбудову міжнародних інституцій [42].

Висновки

Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки:

- ієрархія керівних документів в сфері забезпечення національної безпеки виглядає як «стратегії – доктрини – концепції – програми – плани»;
- стратегія національної безпеки формує цілісний механізм реалізації національних інтересів, пріоритетів національної безпеки в різних сферах, забезпечуючи стабільність і стійкість держави у різних сферах життєдіяльності та є фундаментом для розробки та впровадження інших стратегічних документів з метою забезпечення комплексного підходу до гарантування безпеки та сталого розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Киричко В.М. Про системні законодавчі віруси і соціальні засади створення нової системи Кримінального кодексу України. Вісник асоціації кримінального права України. 2021. № 16. Т. 2. С. 1-26. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/14857>.
2. Корж І.Ф. Аберация нормативно-правової інформації. Інформація і право. 2021. № 1(36). С. 9-17. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001247701>.
3. Радутний О.Е. Стан інформаційно-законодавчої діяльності на прикладі Кримінального кодексу України. Інформація і право. 2016. № 3(18). С. 58-67. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.3\(18\).272969](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.3(18).272969).
4. Баровська А. Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/572/>.
5. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Ієрархія керівних документів державної політики з питань забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні. БІЗНЕС-ІНФОРМ. 2020. № 8. С. 37-45. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-8-37-45>.

6. Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.01 / Г.П. Ситник; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2004. 42 с.
7. Кузьменко А. Проблеми відповідності та системи забезпечення безпеки України національними потребами. Юридичний журнал. 2006. №10. С. 85-86.
8. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. Київ, 2009. 357 с.
9. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
10. Турченко О. Щодо сучасної стратегії національної безпеки України. Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 10-річчю переміщення Донецького національного університету імені Василя Стуса до м. Вінниці (10–11 жовтня 2024 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С.333-336. URL: <https://jrupp.donnu.edu.ua/issue/view/547>.
11. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова ВРУ від 16.01.1997 року № 3/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. №10. Ст.85.
12. Про основи національної безпеки України: Закон України від 21.12.2000 року № 2171-III. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст.351.
13. Гриценко А. Зовнішньополітична стратегія як результат стратегічного зовнішньополітичного планування. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. № 2(62). С. 54–59. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-8).
14. Mintzberg H. The Strategy Concept 1: Five Ps For Strategy. California Management Review. 1987. Vol. 30(1). P. 11–24.
15. Thompson A., Strickland A. Strategic Management. Richard D Irwin, 1999. 1088 p.
16. Прийняття управлінських рішень на підприємстві: теорія та практика: моногр. / Р. М. Лепа, В. М. Тимохін; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2004. 262 с.
17. Основи менеджменту. Теорія і практика : навч. посіб. / Г. Є. Мошек, І. П. Миколайчук, Ю. І. Палеха, Ю. В. Поканєвич, А. С. Соломко, О. В. Коваленко, Н. В. Коваленко, В. С. Ціпуринда, Г. П. Сиваненко, О. І. Белова; за заг. ред. проф. Мошека Г. Є. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 528 с.
18. Gaddis J.L. On Grand Strategy. Penguin Press, 2018. 384 p.
19. Тертичка В. В. Стратегічне управління. Київ: «К.І.С.», 2017. 932 с.
20. Почепцов Г. Г. Стратегія як мистецтво і особливий вид аналітики. Політичний менеджмент. 2004. №2. С. 3–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2004_2_3.
21. Прийняття рішень: теорія та практика: підручник / А. В. Катренко, В. В. Пасічник. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 447 с.
22. Філіппова В.Д. Стратегічний механізм забезпечення національної безпеки. Вісник ХНТУ. 2024. С. 437-443. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/828/795.
23. Семенченко А.І. Розробка категорійно-понятійного апарату стратегічного планування з державного управління забезпеченням національної безпеки. Стратегічна панорама. 2008. №1. URL: <http://surl.li/tlbkxz>.
24. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12.07.2007 року № 105/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496>.
25. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: Указ Президента

- України від 8 червня 2012 року № 389/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2012#Text>.
26. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. Офіційний вісник Президента України. 2015. № 2. Ст. 154.
27. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n9>.
28. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
29. Співак М. В. Стратегії національної безпеки України: порівняльний аналіз. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. Р. 1049-1056. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6350/13386-1?inline=1>.
30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
31. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text>.
32. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/2012/ed20120622#n12>.
33. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n8>.
34. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. №448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.
35. Марутян Р. Р. Аналіз чинних стратегічних нормативно-правових документів у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Наукові перспективи. 2022. № 9(27). С. 148–155. URL: <https://vadnd.org.ua/app/uploads/2022/09/927-%D0%9D%D0%9F-2.pdf>.
36. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова ВРУ від 02.07.1993 року № 3360-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. №37. Ст.379.
37. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 року № 2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст.527.
38. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.
39. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

40. Brands H. What Good Is Grand Strategy? Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2014. 288 p.
41. Friedman J. A. Progressive Grand Strategy: a Synthesis and Critique. Journal of Global Security Studies. URL: <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.dartmouth.edu/dist/0/433/files/2022/09/Friedman-Progressive-Grand-Strategy.pdf>.
42. Мережко О. Велика стратегія України. Lb.ua. 01.06.2023 р. URL: https://lb.ua/world/2023/06/01/558121_velika_strategiya_ukraini.html.